

ИЖТИМОЙ ТАДҚИҚОТЛАР ЖУРНАЛИ

3-МАХСУС СОН

ЖУРНАЛ СОЦИАЛЬНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ
СПЕЦИАЛЬНЫЙ НОМЕР-3

JOURNAL OF SOCIAL STUDIES
SPECIAL ISSUE-3

ИЖТИМОЙ ТАДҚИҚОТЛАР ЖУРНАЛИ

ЖУРНАЛ СОЦИАЛЬНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ | JOURNAL OF SOCIAL STUDIES
№SI-3 (2024) DOI <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9556-2024-SI-3>

Бош муҳаррир:
Главный редактор:
Chief Editor:
Сеитов Азамат Пулатович
доктор социологических наук
(Doctor of sociology, DSc)

Бош муҳаррир ўринбосари:
Заместитель главного редактора:
Deputy Chief Editor:
Сабирова Умида Фархадовна
доктор социологических наук
(Doctor of sociology, DSc)

ТАҲРИРИЙ МАСЛАҲАТ КЕНГАШИ | РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ | EDITORIAL BOARD:

22.00.01–Социология назарияси, методологияси ва тарихи. Социологик тадқиқотлар усуллари.
Теория, методология и история социологии. Методы социологических исследований.
Theory, methodology and history of sociology. Methods of sociological research.

Бекмурадов Мансур Бобомурадович
доктор социологических наук, профессор (Узбекистан)
Каланов Комил Куллахматович
кандидат социологических наук, профессор (Узбекистан)
Убайдуллаева Раиса Турсуновна
доктор социологических наук, доцент (Узбекистан)
Негматова Шахзода Шухратовна
доктор философских наук, профессор (Узбекистан)
Шайылдаева Асель Кокоевна
кандидат социологических наук (Кыргызстан)

Исмаилов Алишер Агзамович
доктор экономических наук, (Узбекистан)
Щепилова Галина Германовна
доктор философских наук, профессор (Россия)
Рожанский Михаил Яковлевич
кандидат философских наук (Россия)
Маматов Нормурат
доктор философских наук, профессор (Узбекистан)
Бурнашев Рустам Ренатович
кандидат философских наук, профессор (Казахстан)

22.00.02–Ижтимоий тузилиш, ижтимоий институтлар ва турмуш тарзи
Социальные структуры, социальные институты и образ жизни
Social structures, social institutions and way of life

Умаров Абсалом Адилевич
доктор социологических наук, профессор (Узбекистан)
Холбеков Абдугани Жуманазарович
доктор социологических наук, профессор (Узбекистан)
Шайхисламов Рафаэль Бадретдинович
доктор социологических наук, профессор (Россия)
Акулич Мария Михайловна
доктор социологических наук, профессор (Россия)

Антонио Алонсо Марсос
доктор политических наук, профессор (Испания)
Фадеева Любовь Александровна
доктор социологических наук, профессор (Россия)
Виктор Агаджаньян
доктор философии по социологическим наукам,
профессор (США)

22.00.03–Ижтимоий онг ва ижтимоий жараёнлар социологияси.
Социология социального сознания и социального процесса.
Sociology of social consciousness and social process

Аликариев Нуритдин Сапаркариевич
доктор экономических наук, профессор (Узбекистан)
Матибаев Тасполат Балтабаевич
доктор социологических наук, профессор (Узбекистан)
Николов Стефан
доктор философии по социологическим наукам, (Болгария)

Мирзахмедов Абдирашид Мамасидикович
доктор философских наук, профессор (Узбекистан)
Ли Ци
доктор исторических наук, профессор (Китай)
Сухомлинова Марина Валерьяновна
доктор социологических наук, профессор (Россия)

www.tadqiqot.uz решают задачи, предусмотренные Стратегией Узбекистана 2030, направленные на развитие науки за счет внедрения достижений научных исследований ученых и служащих их признанию в международном научном сообществе. Так, каждой статье, опубликованной в журнале, присваивается номер DOI (Crossref). Журналы включены в международные индексные базы данных. Входит в список журналов ВАК Узбекистана.

22.00.01-Социология назарияси, методологияси ва тарихи. Социологик тадқиқотлар усуллари.
Теория, методология и история социологии. Методы социологических исследований.
Theory, methodology and history of sociology. Methods of sociological research.

Пармонов Фарход Ярашевич
доктор социологических наук, доцент (Узбекистан)
Толипов Файзулла Саидович
кандидат исторических наук, доцент (Узбекистан)
Алимухамедова Нодира Ядгаровна
доктор философии по философским наукам (Узбекистан)

Камалова Хатира Сабыровна
кандидат социологических наук, доцент (Узбекистан)
Тагиева Гулсум Гафуровна
доктор философии по социологическим наукам (Узбекистан)
Ахмедова Феруза Медетовна
доктор философии по социологическим наукам (PhD)
(Узбекистан)

22.00.02-Ижтимоий тузилиш, ижтимоий институтлар ва турмуш тарзи
Социальные структуры, социальные институты и образ жизни
Social structures, social institutions and way of life

Аликариева Аълохон Нуриддиновна
кандидат социологических наук, доцент (Узбекистан)
Зайтов Элёр Холмаматович
доктор философии по социологическим наукам,
доцент (Узбекистан)
Қозоқов Собиржон Зокиржонович
доктор философии по социологическим наукам (Узбекистан)

Мирзахмедов Хуршид Абдирашидович
доктор философии по социологическим наукам,
доцент (Узбекистан)
Қаюмов Қахрамон Нозимжонович
доктор философии по социологическим наукам (Узбекистан)
Рахимбаева Дилбархон Абдулхамитовна
кандидат философских наук, доцент (Узбекистан)

22.00.03-Ижтимоий онг ва ижтимоий жараёнлар социологияси.
Социология социального сознания и социального процесса.
Sociology of social consciousness and social process

Махкамов Қодиржон Одилжонович
доктор философии по социологическим наукам,
доцент (Узбекистан)
Доспанова Дилара Уракбаевна
кандидат филологических наук, доцент (Узбекистан)

Каримов Бобир Шаропович
доктор социологических наук, доцент (Узбекистан)
Якубов Ильдар Харрасович
кандидат политических наук, доцент (Узбекистан)

Page Maker | Верстка | Саҳифаловчи: Хуршид Мирзахмедов

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC the city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

1. Sodiqova Shohida RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNING KEKSALAR UCHUN IMKONIYATLARI VA XAVFLARI.....	9
2. Karimov Bobir FASILITATIV LIDERLIK – BOSHQARUVDA DEMOKRATIK JARAYONLARNI RIVOJLANTIRISH OMILI SIFATIDA.....	18
3. Алексеева Виктория ОСОБЕННОСТИ ВОСПРИЯТИЯ МОЛОДЕЖЬЮ СОЦИАЛЬНЫХ ЛИФТОВ В ПРОЦЕССЕ СОЦИАЛЬНОЙ МОБИЛЬНОСТИ.....	26
4. Якубов Ильдар СОВРЕМЕННЫЕ КОНЦЕПЦИИ УПРАВЛЕНИЯ: СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ.....	38
5. Ахмедов Нодир ИНФОРМАЦИОННАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ В УЗБЕКИСТАНЕ: ПРОБЛЕМЫ ФЕЙКОВЫХ НОВОСТЕЙ И МЕЖДУНАРОДНЫЙ ОПЫТ БОРЬБЫ.....	45
6. Abduraxmonova Manzuraxon, Sultonova Nazokatxon KVADROBERLAR SUBMADANIYATI – DEVIANT XULQ-ATVOR SIFATIDA.....	53
7. Alikariyeva A’loxon TA’LIM SIFATI MENEJMENTI TIZIMINI JORIY ETISH MUAMMOLARI.....	59
8. Berdimuratova Alima, Kamalova Khatira, Baymurzaev Azamat GLOBALLASIW DÁWIRINDE QARAQALPAQSTANLÍ JASLARDIŃ QÁDIRIYATLARĜA BAĜDARLANGANLÍĜI MÁSELELERI.....	67
9. Mirzaxmedov Xurshid SOTSIAL TRANSFORMATSIYA: YOSHLAR.....	81
10. Zaretdinova Nesibeli, Hakimniyazova Mavluda MEHNAT MIGRATSIYASINING DEMOGRAFIYAGA TA’SIRI.....	89
11. Mo‘minov Zokirjon IJTIMOIY MOBILLIK TURLARI: VERTIKAL VA GORIZONTAL IJTIMOiy MOBILLIK HAQIDA TUSHUNCHA.....	96
12. Узакова Зарина ДОШКОЛЬНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ КАК ЭТАП ФОРМИРОВАНИЯ СОЦИАЛЬНОГО КАПИТАЛА ДЕТЕЙ С ИНВАЛИДНОСТЬЮ.....	103
13. Alimuxamedova Nodira «MILLAT» HODISASINI TUSHUNISHDA ILMIY-NAZARIY YONDASHUVLAR.....	110
14. Radjabova Aziza GLOBAL GEOSIYOSIY VA GEOIQTISODIY O‘ZGARISHLAR VA ULARNING MINTAQAVIY XAVFSIZLIKNI TA’MINLASH, NIZOLARNING OLDINI OLISHGA TA’SIRI.....	117

15. Dulanbayeva Oygul ZAMONAVIY JAMIYAT SHAROITIDA DIN VA IQTISODIY INSTITUTLARNING O'ZARO ALOQADORLIGI.....	123
16. Bekmurodov Xusan “MAHALLA YETTILIGI” – JAMIYATDA IJTIMOIIY MUNOSABATLARNI TAKOMILLASHTIRISHNING YANGI MEXANIZMI SIFATIDA (SOTSIOLOGIK TAHLIL).....	129
17. Samadov Shohzod FUQAROLIK JAMIYATI INSTITUTLARINING IJTIMOIIY TRANSFORMATSIYASIGA DOIR QARASHLAR (SOTSIOLOGIK TAHLIL ASOSIDA).....	135
18. Мирзаева Шахноза НОВЫЙ УЗБЕКИСТАН: ГЕНДЕРНОЕ РАВЕНСТВО В СФЕРЕ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА.....	142
19. Mirjavxarova Farida TRANSFORMATSION JAMIYATDA HARBIYLIK KASBI: ORIENTATSIYA VA DEFORMATSIYA (KASBIY BUZILISH) SABABLARI, OMILLARI VA UNING NAMOYON BO'LISHI.....	148
20. Xaytboev Boburjon INSON, FAN VA TEXNIKA TUSHUNCHALARI – FALSAFIY TADQIQOD OBYEKTI SIFATIDA.....	155
21. Xo'jamqulov Adham YANGI O'ZBEKISTONNING YOSHLARGA DOIR SIYOSATI: YOSHLAR IJTIMOIIY KAPITALINI RIVOJLANTIRISH OMILI SIFATIDA.....	162
22. Qobilov Uchqun DAVLAT BOSHQARUVINI RAQAMLASHTIRISH SHAROITIDA DAVLAT XIZMATCHILARINING KASBIY KOMILLIGINI SHAKLLANTIRISH.....	169
23. A'zamova Kumush INSON QADRINI YUKSALTIRISHDA IJTIMOIIY DAVLAT MEXANIZMLARINING REGULYATIV FUNKSIYASINI RIVOJLANTIRISH.....	176
24. Tajieva Dilnoz YANGI O'ZBEKISTON TARAQQIYOTIDA XOTIN-QIZLARNING O'RNI VA MAVQEI: SOTSIOLOGIK TAHLIL.....	183
25. Xaydarova Javohira RAHBAR AYOLLARNING BOSHQARUV KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISHNING XORIJ TAJRIBASI.....	189
26. Каюмова Райхона МАХАЛЛЯ В УЗБЕКИСТАНА: ИСТОРИЧЕСКИЙ ИНСТИТУТ МЕСТНОГО САМОУПРАВЛЕНИЯ И СОВРЕМЕННОЙ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ТРАНСФОРМАЦИИ.....	198

ИЖТИМОЙ ТАДҚИҚОТЛАР ЖУРНАЛИ

ЖУРНАЛ СОЦИАЛЬНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ | JOURNAL OF SOCIAL STUDIES

Zaretdinova Nesibeli,

Berdaq nomidagi Qoraqalpoq davlat universiteti

Tarix fakulteti Ijtimoiy fanlar kafedrasida dotsenti

email: znesibeli@gmail.com

Xakimniyazova Mavluda,

Berdaq nomidagi Qoraqalpoq davlat universiteti

Tarix fakulteti Sotsiologiya yoʻnalishi 3-kurs talabasi

email: mavludaxakimniyazova167@mail.com

MEHNAT MIGRATSIYASINING DEMOGRAFIYAGA TA'SIRI

<http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.14564778>

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada mehnat migratsiyasining demografik jarayonlarga ta'siri ko'rib chiqilgan. Mehnat migratsiyasi bugungi global jarayonlarning ajralmas qismi bo'lib, u aholining soni, tarkibi va hududiy taqsimotiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Asosan, mehnat migratsiyasining tug'ilish va o'lim ko'rsatkichlariga, nikoh va ajralish jarayonlariga hamda aholi tarkibidagi yosh va jinsiy mutanosiblikka ta'siri tahlil qilingan, xususan, yosh, jins va oilaviy ahvol kabi omillarga e'tibor qaratilgan. Maqolada muhojirlar orasida yoshlarning ustunligi va bu guruhlar ichida ayollar va erkaklarning taqsimlanishi tahlil qilinadi. Mehnat migratsiyasining ijtimoiy va iqtisodiy jihatlari bilan bir qatorda, uning demografik jarayonlarga uzoq muddatli ta'sirini o'rganishga alohida e'tibor qaratilgan. Ish migratsiya jarayonlarini samarali boshqarish va demografik muvozanatni saqlash uchun amaliy tavsiyalarni o'z ichiga oladi. Bu mavzu aholining demografik rivojlanishini o'rganishda va davlatning migratsiya siyosatini shakllantirishda dolzarb ahamiyatga ega. Shuningdek, mehnat migratsiyasining ijtimoiy-iqtisodiy sabablari ham ko'rib chiqilgan, mehnat migratsiyasining mamlakat demografik, iqtisodiy tuzilmalariga ta'siri chuqurroq o'rganilgan va bu jarayonlarni samarali boshqarish mexanizmlari muhokama qilingan.

Kalit soʻzlar: mehnat migratsiyasi, migrantlar, demografik omillar, demografik tuzilma, demografik muvozanat, demografik o'zgarish, tashqi mehnat migratsiyasi.

Заретдинова Несибели,

доцент кафедры Социальных наук Исторического факультета

Каракалпакского государственного университета имени Бердаха

email: znesibeli@gmail.com

Хакимниязова Мавлуда,

студентка 3 курса направления Социологии Исторического факультета Каракалпакского

государственного университета имени Бердаха

email: mavludaxakimniyazova167@mail.com

ВЛИЯНИЕ ТРУДОВОЙ МИГРАЦИИ НА ДЕМОГРАФИЮ

АННОТАЦИЯ

В данной статье рассматривается влияние трудовой миграции на демографические процессы. Трудовая миграция является неотъемлемой частью современных глобальных процессов, которая существенно влияет на численность, состав и территориальное размещение населения. В основном анализировалось влияние трудовой миграции на рождаемость и смертность, процессы бракосочетания и развода, а также половозрастное соотношение населения, в частности, обращалось внимание на такие факторы, как возраст, пол и семейное положение. В статье анализируется преобладание молодежи среди иммигрантов и распределение женщин и мужчин внутри этих групп. Помимо социальных и экономических аспектов трудовой миграции, особое внимание уделяется изучению ее долгосрочного влияния на демографические процессы. Работа включает практические рекомендации по эффективному управлению миграционными процессами и поддержанию демографического баланса. Данная тема имеет актуальное значение при изучении демографического развития населения и формировании миграционной политики государства. Также были рассмотрены социально-экономические причины трудовой миграции, углубленно изучено влияние трудовой миграции на демографическую и экономическую структуру страны, обсуждены механизмы эффективного управления этими процессами.

Ключевые слова: трудовая миграция, мигранты, демографические факторы, демографическая структура, демографическое равновесие, демографические изменения, внешняя трудовая миграция

Zaretdinova Nesibeli,

Associate Professor of the Department of Social Sciences, Faculty of History, Karakalpak State University named after Berdakh
email: znesibeli@gmail.com

Khakimniyazova Mavluda,

3rd year student of the Sociology department, Faculty of History, Karakalpak State University named after Berdakh
email: mavludaxakimniyazova167@mail.com

THE IMPACT OF LABOR MIGRATION ON DEMOGRAPHY

ABSTRACT

This article examines the impact of labor migration on demographic processes. Labor migration is an integral part of modern global processes, which significantly affects the size, composition and territorial distribution of the population. The main analysis was made of the impact of labor migration on the birth and death rates, marriage and divorce processes, as well as the age and sex ratio of the population, in particular, attention was paid to such factors as age, gender and marital status. The article analyzes the predominance of youth among immigrants and the distribution of women and men within these groups. In addition to the social and economic aspects of labor migration, special attention is paid to the study of its long-term impact on demographic processes. The work includes practical recommendations for the effective management of migration processes and maintaining demographic balance. This topic is of current importance in the study of the demographic development of the population and the formation of the state migration policy. The socio-economic causes of labor migration were also considered, the impact of labor migration on the demographic and economic structure of the country was studied in depth, and the mechanisms for the effective management of these processes were discussed.

Keywords: labor migration, migrants, demographic factors, demographic structure, demographic balance, demographic change, external labor migration.

KIRISH

Mehnat migratsiyasi dunyo miqyosida aholining joylashuvi va tuzilmasiga ta'sir ko'rsatayotgan asosiy omillardan biri hisoblanadi. Jahon bo'ylab millionlab odamlar iqtisodiy imkoniyatlar izlab bir mamlakatdan boshqasiga ko'chib o'tmoqda. Aholi ko'chishi demografik muvozanatni buzishi mumkin. Migratsiya natijasida kelib chiqadigan asosiy o'zgarishlardan biri aholi sonining qisqarishi yoki ayrim hududlarda aholi zichligining oshishidir. Ishchi kuchining ketishi tug'ilish darajasiga ham ta'sir qilishi mumkin. Mehnat migratsiyasi asosan yosh va mehnatga layoqatli aholining ketishini anglatadi, bu esa manba mamlakatlarda qariyalar ulushining oshishiga va yosh avlod bilan qariyalar o'rtasidagi demografik nomutanosiblikka olib keladi. Mehnat migratsiyasining demografik o'zgarishlarga ta'sirini o'rganish va tahlil qilish kelajak uchun ahamiyatli bo'lib, global miqyosda barqaror rivojlanishni ta'minlash uchun zarurdir.

METODOLOGIYA

Tadqiqotda bilishning analiz va sintez, umumlashtirish, qiyosiy tahlil usullaridan, shuningdek, o'zaro aloqadorlik, tizimlilik tamoyillaridan foydalanilgan.

Kastelsning hisoblashicha uzoq muddatli iistiqbolda transmilliy mehnat migratsiyasi masalalari bo'yicha xalqaro hamkorlik, davlatlar o'rtasidagi o'zaro hamkorlik strategiyasining muhim yo'nalishi hisoblanadi, chunki ular iqtisodiy tabaqalanishning global tizimini yaratishdan manfaatdordir [1]. Yana bir tadqiqotchi Ye.Oster-gaard-Nilsen migratsiya siyosatining ikki turi: qabul qiluvchi davlatning migratsiya siyosati va jo'natuvchi davlatning migratsiya siyosati haqida yozadi [2].

D.N.Muydinovning fikricha "migratsiya jarayoni insonlarning hududiy harakatlari natijasida yuzaga keladigan jo'natuvchi" va "qabul qiluvchi" jamiyatning barcha sohalarida rivojlanish dinamikasini belgilaydigan ikkiyoqlama xususiyatga ega siyosiy jarayonning bir qismidir" [3].

Aholining yagona ijtimoiy tizimga bo'ysunishi demografik jarayonlarning ham yagona ish uslubi va ish jarayoniga bog'liqligini ta'minlaydi. Aholini ijtimoiy muhofaza qilish tabiiy rivojlanish natijasi bo'lib, turli omillar tufayli rivojlanmoqda. Demografiya, iqtisodiyot, sotsiologiya, geografiya, tibbiyot, tarix kabi fanlar o'z mavzularini tahlil qiladi, ularning rivojlanishidan foydalanadi, vaqt o'tishi bilan ularga kerakli ma'lumot beradi.

Hozirgi kunda dunyoda migrantlar bilan bog'liq muammolarning siyosiylashuvi, ular bilan bog'liq muammolar, ushbu davlatlarda turli yo'llar bilan kirib kelayotgan migrantlar hisobiga ishsizlik darajasining yildan-yilga ortib borishiga sabab bo'layotgani, o'z jamiyatidan uzoqlashishi makon va zamon nuqtayi nazaridan shaxsni mutlaq o'zgarishi, hatto o'z jamiyati uchun begonalashuviga olib kelishi mumkinligi, boshqa tomondan, o'z jamiyatining qadriyatlarini, an'analarni, tilini saqlab qolishga urinish va harakatlar u brogan joydagi jamiyat uchun begonaligi, ushbu aksioma jamiyatda turli ijtimoiy-siyosiy muammolarni vujudga keltirmoqda [4].

ASOSIY QISM

Mehnat migratsiyasining demografik o'zgarishlarga ta'siri turli jihatlar orqali tahlil qilinishi mumkin. Quyida uning asosiy ta'sir yo'nalishlari keltirilgan:

Aholi soniga ta'siri. Mehnat migratsiyasi natijasida qabul qiluvchi davlatlarda aholi soni oshadi, ammo jo'natuvchi davlatlarda aholi soni kamayadi. Bu ayniqsa, yosh va ishga layoqatli aholining qisqarishiga olib keladi. Migrantlar odatda yirik shaharlarga ko'chadi, bu esa urbanizatsiya darajasining oshishiga olib keladi.

Demografik tarkibga ta'siri. Migratsiya, odatda, yoshlarga xos bo'lgani sababli jo'natuvchi davlatlarda yosh aholining ulushi kamayib, qarish jarayoni tezlashadi. Ko'p hollarda erkaklarning migratsiyasi natijasida jo'natuvchi davlatlarda ayollar sonining ko'payishi kuzatiladi.

Oilaviy struktura va tug'ilish darajasi. Migratsiya tufayli ko'p oilalar uzoq masofada yashashga majbur bo'ladi, bu esa oilaviy bog'liqlik va bolalarga tarbiya jarayoniga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Jo'natuvchi davlatlarda tug'ilish darajasi pasayishi mumkin, chunki yosh va tug'ish yoshidagi aholining katta qismi migratsiyada bo'ladi.

Ijtimoiy va iqtisodiy ta'sirlar. Mehnat migrantlarining yuborgan pullari jo'natuvchi davlatlardagi oilalarning iqtisodiy farovonligini oshiradi, ammo bu pulning noto'g'ri sarflanishi ham

muammolarni yuzaga keltirishi mumkin. Migratsiya tufayli mahalliy madaniyatlar o'zgaradi, xalqaro madaniy ta'sirlar kuchayadi.

Uzoq muddatli ta'sirlar. Jo'natuvchi davlatlarda malakali ishchi kuchining kamayishi iqtisodiyotga salbiy ta'sir qilishi mumkin. Qabul qiluvchi davlatlarda turli millat vakillari birga yashab, ijtimoiy birlashuv va ko'nikish jarayonlarini shakllantiradi.

Ammo, migratsiyaning salbiy ta'sirlari ham kuzatiladi. Masalan, yuqori malakali mutaxassislar boshqa davlatlarga ko'chishi "miya oqimi"ga olib keladi, bu esa demokratik institutlarni rivojlantirishda qiyinchiliklar tug'dirishi mumkin. Bundan tashqari, migratsiya natijasida yuzaga keladigan oilaviy va ijtimoiy bo'shliqlar ijtimoiy barqarorlikni zaiflashtirishi ehtimoli mavjud.

Mehnat migratsiyasining sabablari iqtisodiy, ijtimoiy, siyosiy va shaxsiy omillarga bog'liq bo'lib, ular quyidagicha tasniflanishi mumkin:

1. Iqtisodiy sabablari. Ishsizlik, past daromad va bu ko'pgina davlatlarda ish joylarining yetishmasligi odamlarni xorijda ish izlashga undaydi va odamlar moliyaviy ahvolini yaxshilash uchun yuqori maosh taklif qiluvchi mamlakatlarga ketadilar. Kambag'al davlatlardan iqtisodiy jihatdan rivojlangan mamlakatlarga borishadi.

2. Ijtimoiy sabablari. Yashash sharoitlarini yaxshilash orqali sog'liqni saqlash, ta'lim va boshqa ijtimoiy xizmatlarning yuqori darajada bo'lishi mehnat migrantlarini jalb qiladi. Migrantlar oilasini moddiy jihatdan ta'minlash uchun chet elda ishlashadi.

3. Siyosiy sabablari. Ayrim mamlakatlar chet el ishchilariga qulay ish sharoitlarini yaratadi va vizalarni soddalashtiradi.

4. Demografik sabablari. Aholi zichligi va cheklangan resurslar tufayli odamlar boshqa davlatlarga va rivojlangan mamlakatlar demografik qarish sababli yangi ishchilarni jalb qilishga muhtojligi sabablan da mehnat qilishga chiqib ketadi.

5. Shaxsiy sabablari. Oliy ma'lumotli va malakali mutaxassislar o'z kasbiy ko'nikmalarini qadrlaydigan mamlakatlarga boradilar. Ayrim shaxslar shunchaki yangi madaniyat va tajribalarni o'rganish maqsadida ko'chib ketadi.

6. Global tendensiyalar. Xalqaro hamkorlik va integratsiya jarayonlari mehnat migratsiyasini osonlashtiradi. Xalqaro aloqa va transport tizimlarining rivojlanishi migratsiya jarayonlarini tezlashtiradi.

BMT Kotibiyatining Iqtisodiy va ijtimoiy masalalar departamenti ma'lumotlariga ko'ra, bugungi kunda dunyo bo'ylab migrantlar soni taxminan 281 million kishini tashkil qiladi. So'nggi bir necha o'n yilliklarda migratsiya, jumladan, jo'nab ketish mamlakati va boradigan mamlakatlardagi siyosiy, ekologik va ijtimoiy-iqtisodiy o'zgarishlar tufayli tobora murakkablashdi [5].

Mehnat migratsiyasi ko'pincha iqtisodiy rivojlanishning muhim omili bo'lsa-da, u bilan bog'liq muammolar – ijtimoiy muvozanat buzilishi, ishchi kuchi oqimi yoki mehnat migrantlarining huquqiy himoyasi masalalari ham dolzarb bo'lib qolmoqda.

O'zbekiston Respublikasi Bandlik va kambag'allikni qisqartirish vazirligi huzuridagi Tashqi mehnat migratsiyasi agentligi (TMMA) ma'lumotlariga ko'ra, 2023-yilning dekabr oyi holatiga ko'ra xorijdagi o'zbekistonlik mehnat migrantlarining soni qariyb ikki million kishini tashkil etadi – 1,452,300 nafar erkaklar (72.4%) va 547,7 ming nafarga yaqin ayollardir (27.6%). Bu davrda O'zbekistondan ketgan mehnat migrantlarining aksariyati Rossiya Federatsiyasida qayd etilgan (60% yoki 1,2 million kishi), undan keyin Qozog'iston (10% yoki 191,8 ming kishi), Turkiya Respublikasi (6% yoki 113,8 ming kishi), Koreya Respublikasi (3% yoki 68,1 ming kishi) va boshqa mamlakatlar (21% yoki 424,4 ming kishi) bo'lgan (TMMA, 2024-yil). Mehnat migrantlarining asosiy qismi qurilish (52.7%) sanoat (12.8%), xizmat ko'rsatish (9.7%), umumiy ovqatlanish (6.9%), savdo (6.7%), transport (4.3%) qishloq xo'jaligi (4.1%) va boshqa tarmoqlarda (2.8%) faoliyat yuritgan (TMMA, 2024-yil). TMMA 2023-yilda ham O'zbekistondan mehnat migrantlari uchun potensial tashqi mehnat bozorlarini diversifikatsiya qilish bo'yicha sa'y-harakatlarini davom ettirdi hamda shu davrda O'zbekistondan mehnat migrantlarini yollash bo'yicha bir qancha mamlakatlardagi ish beruvchilar bilan 118 ta bitim va kelishuvga erishganliklarini ma'lum qildi. Ushbu shartnomalar

TMMA va asosan Rossiya Federatsiyasi, Germaniya, Litva, Yaponiya va boshqa davlatlardagi bandlik agentliklari o'rtasida tuzilgan. Bu kelishuvlar O'zbekistondan o'sha davlatlarga mehnat migrantlarini yollashga qaratilgan.

Bundan tashqari, TMMA 2023-yilda tashkil etilgan chet elga ishga yuborish dasturlari orqali jami 38,401 kishiga chet elda ish bilan ta'minlashda yordam ko'rsatdi. Ularning ko'pchiligi Rossiya Federatsiyasiga (29,249 kishi), shuningdek, Koreya Respublikasi (4,882 kishi), Buyuk Britaniya (1,929 kishi), Qozog'iston (1,326 kishi) va boshqa mamlakatlarga (1,015 kishi) mehnat faoliyatini olib borishga yuborilgan (TMMA, 2024-yil) [6].

Mehnat migratsiyasi mamlakatdagi migratsiyaning asosiy omili bo'lib qolmoqda, chunki O'zbekiston hukumati xorijda ishlashni xohlovchi O'zbekiston fuqarolarining xavfsiz, muntazam va tartibli mehnat migratsiyasini ta'minlash borasidagi sa'y-harakatlarini davom ettirmoqda. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti 2024-yil yanvar oyida O'zbekiston Respublikasi Bandlik va kambag'allikni qisqartirish vazirligi huzuridagi Tashqi mehnat migratsiyasi agentligiga (TMMA) 100 ming nafar ishchi va xorijiy tillarni biladigan malakali kasb egalarini tashkillashtirilgan tashqi mehnat migratsiyasi uchun tayyorlash bo'yicha topshiriq bergan edi (Prezident matbuot xizmati, 2024-yil). Shundan so'ng, TMMA 2024-yilda Germaniyada xorijiy ish beruvchilar bilan hamkorlikda 50,000 ta bo'sh ish o'rinlari uchun tanlov o'tkazishini e'lon qildi, jumladan, hamshira, yuk mashinasi haydovchisi, yuk mashinalari va qishloq xo'jaligi texnikasiga texnik xizmat ko'rsatish, mehmonxona boshqaruvi, restoran, ish, turizm, hunarmandchilik, mexatronika, qurilish va boshqa sohalar (TMMA, 2024-yil (a)). 2024-yil mart oyida TMMA 2024-yilda Koreya Respublikasida 37,000 ga yaqin ish o'rinlari uchun tanlov asosida 100,000 ga yaqin kishi jalb etilishini e'lon qildi. Ishga qabul qilingan mehnat migrantlari ishlab chiqarish (22,248 kishi), qishloq xo'jaligi (6,858 kishi), xizmat ko'rsatish sohasi (5,403 kishi) va qurilish (2,898 kishi) sohalarida ish bilan ta'minlanadi (TMMA, 2024-yil(b)) [7].

Mehnat migratsiyasi aholining yangi ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlarga ko'nikishining shakli sifatida, ba'zan aholining ayrim qismining farovonligini oshirishning yagona imkoniyati sifatida yuzaga chiqadi. Unga turli kasb, ijtimoiy maqom, jins, yosh va talim darajasiga ega odamlar tortilgan.

Shu bilan bir qatorda Tashqi mehnat migratsiyasi masalalari bo'yicha agentlik mamlakat fuqarolarining xorijda ishga joylashtirish uchun kvotalar ajratish masalalarini hal etadi. Bu to'g'risida tegishli mamlakatlar migratsiya xizmatlari bilan shartnoma va bitimlar tuzadi hamda ularning bajarilishini muvofiqlashtirib boradi.

Tashqi mehnat migratsiyasi agentligi Qoraqalpog'iston Respublikasi Mehnat va aholini ijtimoiy muhofaza qilish vazirligi, viloyatlar va Toshkent shahar Mehnat va aholini ijtimoiy muhofaza qilish bosh boshqarmalari takliflariga muvofiq tashqi mehnat migratsiyasi jarayonlarini tahlil etadi, aholi mehnat migratsiyasini rivojlantirishning uzoq muddatli va o'rta muddatli prognozlarini hisobga olgan holda xorijiy fuqarolarga mamlakat hududida mehnat faoliyatiga tasdiqnomalar beradi. Shuningdek, agentlik Mehnat va aholini ijtimoiy muhofaza qilish hududiy organlari bilan birgalikda xorijga yuborilgan fuqarolar mamlakatga qaytganlaridan keyin ishga joylashtirilishini tashkil etadi. Shu bilan birga, u xorijiy mamlakatlarning mehnat bozorini o'rganadi, chet ellarda mehnat faoliyatini amalga oshirishni xohlovchi fuqarolar to'g'risidagi ma'umotlar bazasini shakllantiradi.

Shunday qilib, fuqarolarning chet ellardagi mehnat faoliyatida ularning huquqiy, ijtimoiy, sog'liqni saqlash masalalari qonuniy ta'minlanishi O'zbekiston Respublikasi Mehnat va aholini ijtimoiy muhofaza qilish vazirligi huzuridagi Tashqi mehnat migratsiyasi agentligi bilan birqatorda mintaqalardagi fuqarolarni chet ellarda ishga joylashtirish bo'yicha xo'jalik hisobidagi byurolar zimmasidadir.

Shuningdek, o'tgan yillar davomida mehnat migratsiyasida feminizatsiyalashuv jarayoni kuzatilib, migrantlarning 47,5 foizini – ayollar tashkil qilmoqda [8]. Ayollar soni oshishi – migrant bolalar sonining oshishini anglatadi. Bunda ayollar kuzatib boruvchi shaxs sifatida emas, tirikchilik vositalarining asosiy topuvchisi sifatida migratsiya qiladilar. Aksariyat holatlarda bu jarayon odam savdosi, majburiy mehnat, shahvoniy ekspluatatsiya, surrogat onalik kabi g'ayriqonuniy faoliyat bilan shug'ullanishlariga olib kelmoqda.

UNICEF tomonidan o'tkazilgan tadqiqotlarda ota-onalarning migratsiyasi, xususan, bolaning ta'lim olishiga, sog'lig'iga, ovqatlanishigava ijtimoiy holatigi salbiy ta'sir ko'rsatib, tushkunlik (depressiya) holatini keltirib chiqarishi aniqlangan. Uning zimmasiga uy yumushlarining yuklatilishi bolaning erta ulg'ayishiga sabab bo'ladi. Ko'pincha, onalar 6 yoshga to'lmagan bolalarini tashlab, migratsiya qilishmoqda. Bu yillar bolalarning rivojlanishida muhim davr sanaladi. Chunki bu yosh ota-onalar bilan bolalar o'rtasida munosabatlar o'rnatish davri hisoblanadi. Tabiiyki ota-onasi ketgan bolalarning ruhiyatida o'zgarishlar kuzatiladi. Xalqimiz orasida vasiylar qo'lida qolgan farzandlar tarbiyasida tajovuzkorlikning har xil turlari: qoidalarga amal qilmaslik, mushtlashish, kattalarga va tengdoshlarga nisbatan qo'pollik, uydan ketib qolish, odamovi bo'lib qolishlari uchrab turadi. Bolalarning qariyb 37 foizi qarindoshlari qaramog'ida yashaydi. Vasiylar bolalarni tarbiya va nazorat qilishda turli usullardan foydalanishadi: bolalarning 12 foizi imtiyozlardan mahrum qilingan, 3 foizi telba, dangasa va shu kabi so'zlar bilan kamsitilgan, bolalarning 8 foiziga nisbatan qo'pol munosabatda bo'lgani sotsiologik tadqiqotlarda aniqlangan [9]. O'zbekistonda so'nggi yillarda tashqi mehnat migratsiyasi tizimini tartibga solish borasidagi islohotlar O'zbekiston yangi hukumatning asosiy vazifasiga aylandi. Mamlakatimiz rahbari qo'shni davlatlar bilan hamkorlik aloqalarini rivojlantirish jarayonida mehnat migratsiyasiga ham katta e'tibor qaratmoqda. Davlat rahbari bu borada quyidagi fikrlarni bildirib o'tadi: davlat tashrifi chog'ida mehnat migratsiyasi bo'yicha muhim kelishuvga erishdik. Bizning bu boradagi pozitsiyamiz aniq: odam qaerda bo'lsa ham ishlashi, oilasi, bolachaqasini boqishi kerak [10].

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, mehnat migratsiyasi demokratik o'zgarishlarga sezilarli ta'sir ko'rsatadi, biroq bu jarayonni ijobiy yo'nalishda rivojlantirish uchun davlat tomonidan migratsiya siyosati va fuqarolik ishtirokini mustahkamlovchi mexanizmlar joriy etilishi zarur. Shu bilan birga, xalqaro hamkorlik va tajriba almashinuvi bu jarayonni yanada samarali qilishga yordam beradi.

Mehnat migratsiyasi rivojlanayotgan davlatlar uchun iqtisodiy jihatdan foyda keltirishi mumkin, lekin u demografik tarkibda muhim o'zgarishlar keltirib chiqaradi. Shuning uchun davlatlar migratsiyani boshqarishning samarali usullarini qo'llab, ijtimoiy va demografik oqibatlarni muvozanatlashga harakat qilishlari lozim.

Adabiyotlar/ Literatura/ References:

1. Конвенция о правовом статусе трудящихся-мигрантов и членов их семей государств участников Содружества Независимых Государств от 14.11.2008года.// URL:<http://www.cis.minsk.by/reestr/ru/index.html#reestr/view/tex-t?doc=2554>
2. Конвенции и рекомендации, принятые Международной конференцией труда Женева: Международное бюро труда, 1991. Т.II.1957–1990. – С.1783.
3. Конвенции и рекомендации, принятые Международной конференцией труда Женева: Международное бюро труда, 1991. Т.I.1919–1956. – С.982
4. Глобальный договор о безопасной, упорядоченной и легальной миграции. Доклад Генерального секретаря ООН на Семьдесят пятая сессия Генеральной Ассамблеи ООН. //A/75/542 Distr.: General 26 October 2020 https://migrationnetwork.un.org/sites/default/les/docs/russian_0.pdf.
5. Декларация о согласованной миграционной политике государств – участников Содружества Независимых Государств//URL: <http://cis.minsk.by/reestr2/doc/2289#text>.
6. Migratsiya vaziyatiga oid hisobot. 2023-yil oktabr-dekabr. O'zbekiston migratsiya bo'yicha xalqaro tashkilot (IOM). Mobillikni kuzatish matritsasi (MTM). B 6,7 https://dtm.iom.int/dtm_download_track/56266?file=1&type=node&id=38711
7. Yanvar-mart 2024-yil migratsiya vaziyatiga oid hisobot. – B.7. <https://uzbekistan.iom.int/sites/g/files/tmzbdl2566/files/Publications/ozbekiston-migratsiya-vaziyatiga-oid-hisobot-2024-yil-yanvar-mart.pdf>
8. Murtazayeva R. O'zbekiston – jahon migratsiya jarayonlarining ajralmas qismi. Jamiyat va innovatsiyalar jurnali. Special Issue - 2, №01 (2020). – B.28.

9. YUNICEF tomonidan o‘tkazilgan «O‘zbekiston sharoitidagi migratsiyaning bolalarga tasiri» tadqiqotining toliq hisoboti (2019) <https://www.unicef.org/uzbekistan/en/reports/study-report-effectsmigration-childrenuzbekistan>

10. Mirziyoyev Sh.M. Millatlararo do‘stlik va hamjihatlik – xalqimiz tinchligi va farovonligining hayotbaxsh manbai//Milliy taraqqiyot yo‘limizni qat’iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko‘taramiz. 1- jild. Toshkent: NMIU, 2018. – B.474.

ИЖТИМОЙ ТАДҚИҚОТЛАР ЖУРНАЛИ

3-МАХСУС СОН

ЖУРНАЛ СОЦИАЛЬНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ
СПЕЦИАЛЬНЫЙ НОМЕР-3

JOURNAL OF SOCIAL STUDIES
SPECIAL ISSUE-3

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz
ООО Тадқиқот город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000